

Lui en onbevredigend

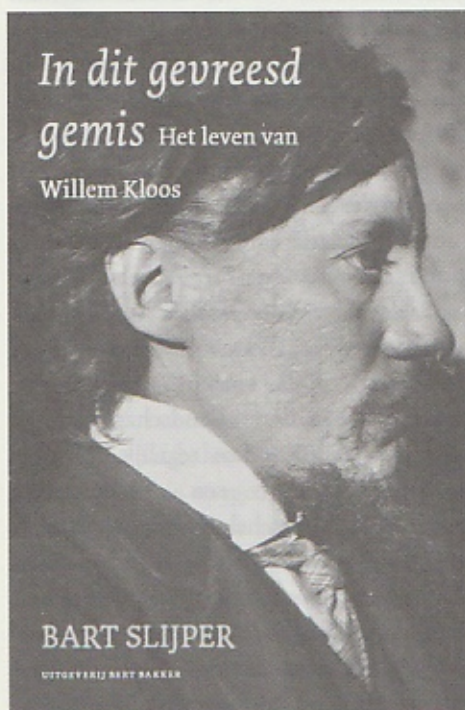
Gert Hekma

Bart Slijper, *In dit gevreesd gemis. Het leven van Willem Kloos* (Amsterdam: Bert Bakker, 2012)

'Een zeer meeslepende biografie', zo oordeelde de jury van de Libris Geschiedenisprijs 2013 over Slijpers biografie, die overigens de eerste plaats niet haalde. Meeslepend is het boek misschien, maar is het een accurate biografie over een homo- of biseksuele schrijver? Slijper bespreekt vooral de vriendschappen van Willem Kloos (1859-1938) die zijn minnaar Albert Verwey (1865-1937) liefde noemde: *Van de liefde die vriendschap heet* was de titel van een cyclus van een vijftigtal sonnetten die hij voor Kloos schreef. De biograaf behandelt twee grote passies van Kloos: die voor Verwey en die voor de dichter Jacques Perk (1859-1881). Daarnaast waren er waren minstens twee andere on vervulde begeertes: zijn kalverliefde voor klasgenoot Jan Beckering (die in 1877 zelfmoord pleegde nadat hij was gezakt voor een toelatingsexamen tot de universiteit) en voor de schilder en dichter Jan Veth (1864-1925), die geen sjoechem gaf. In 1900 trouwde Kloos met Jeanne Reineke van Stuwe, maar toen waren zijn passies al gedoofd.

De liefdes van Kloos voor Perk en Verwey stimuleerden hem tot zijn beste poëzie en

zijn beroemdste literaire activiteiten, zoals de uitgave van Perks *Gedichten* (1882) na diens vroegtijdige dood. Die gedichten had Kloos, met hulp van Verwey, ook nog eens flink verbeterd en ingedeeld. Tevens schreef hij een programmatisch voorwoord, dat een van de basisteksten zou worden van de literaire vernieuwing die 'De Tachtigers' (Perk, Kloos, Verwey en Frederik van Eeden) bewerkstelligden. Met schrijver

zijn beroemdste literaire activiteiten, zoals de uitgave van Perks *Gedichten* (1882) na diens vroegtijdige dood. Die gedichten had Kloos, met hulp van Verwey, ook nog eens flink verbeterd en ingedeeld. Tevens schreef hij een programmatisch voorwoord, dat een van de basisteksten zou worden van de literaire vernieuwing die 'De Tachtigers' (Perk, Kloos, Verwey en Frederik van Eeden) bewerkstelligden. Met schrijver

Willem Paap en socialist Frank van der Goes en zonder de overleden Perk vormden ze in 1885 de redactie van *De Nieuwe Gids*, waarvan Kloos de voorman was. Zijn homoseksuele liefdes droegen bij aan de beste gedichten van hemzelf en zijn beide beminden maar leidden ook tot groot ongemak binnen deze groep, want zijn passies waren even destructief als productief. Jongemannenliefde was met andere woorden een centraal thema in het leven en werk van Kloos en speelde een belangrijke rol bij het wel en wee van de Tachtigers en hun tijdschrift.

Slijper besteedt veel aandacht aan alle homoseksuele verwickelingen rond Kloos, vooral in relatie tot zijn poëzie. Hoewel homoseksualiteit van groot belang blijkt voor Kloos' levensloop, wuift hij dit thema nogal losjes weg. Waren Kloos en Verwey homoseksueel? 'Ja, natuurlijk: er was een sterke liefde in deze vriendschap', schrijft hij op pag. 199, 'Maar tegelijk ook nee: homoseksualiteit is een ontoereikende kwalificatie, in het hele verhaal tot dusver zorgvuldig vermeden. Het is geen onjuist maar een gemakzuchtig etiket dat weinig verheldert. Dingen waren anders vroeger. Om te beginnen liepen vriendschappen tussen mannen vaak hoger op [dan tegenwoordig]...'

Deze vraag, die pas aan het eind van de biografie als aap uit de mouw komt, lijkt me verkeerd gesteld. Ze blijft beperkt tot het persoonlijke; alsof het niet meer is dan een toevallige seksuele voorkeur, een allereerste ervaring, die losstaat van een sociale context en van het literaire werk van de betrokkenen. Gemakzuchtig is veeleer dat Slijper moeilijke vragen uit de weg gaat, en daardoor weinig verheldert. De stelling

Albert Verwey, door Jan Veth.

Foto Rijksmuseum Amsterdam

dat vriendschappen vroeger hoger opliepen dan nu is nogal bevreemdend, alsof homo's en andere mannen geen diepgaande relaties meer hebben. En het gaat niet alleen om de vraag of ze 'het' waren, maar ook of ze 'het' deden en wat voor invloed dat op hun werk kan hebben gehad. Het is duidelijk is dat Kloos en Verwey elkaar kusten, maar de vraag blijft of ze elkaar ook seksueel lustten. Wat bedoelde Verwey met de 'zedelijke degradatie' (pag. 127-188) waarover hij aan Van Eeden schreef? Dat was naar aanleiding van hun relatie en van een medisch consult van Kloos bij Aletrino, schrijver, arts-criminoloog, vriend van de Tachtigers en later leidsman van de homobeweging. Een zin als 'En wij twee zullen één zijn te allen tijd' laat weinig aan duidelijkheid te wensen over – en zulke zinnen zijn er vele in de poëzie van alle drie de dichters voor

elkaar. En wat te denken van 'Dat gij in mij zult zijn en ik in u' (Verwey over Kloos)? Is dat een obscene grapje van het 'liefste Albertje', zoals Kloos hem speels noemde? Verwey was steeds het meest expliciet. Een van de redenen die Slijper daarvoor noemt is dat Verwey een verloofde, en dus een 'alibi' had. Maar het gold ook voor de tijd dat hij nog niet verloofd was. Mijns inziens roept homoseksualiteit in werk en leven van de Tachtigers veel meer vragen op waarop Slijper antwoorden schuldig blijft: over de homoseksuele inhoud van de poëzie, de rol die seksuele voorkeuren en ervaringen speelden in het werk en de groepsvorming van de Tachtigers. Slijper zegt dat hij daar geen uitspraken over kan doen omdat er geen feiten bekend zouden zijn. Over de ontmoeting van Perk met Oscar Wilde meldt hij echter dat ze spraken over poëzie en homoliefde, terwijl over die gesprekken evenmin iets concreets bekend is. Hier kan vrijmoedig interpreteren dus wel, waarom dan niet over de relatie van Kloos en Verwey, waarvan we zoveel meer weten?

Er zijn vragen van sociale en literaire context. Het was een tijd dat woorden als 'homoseksueel' en 'uranisme' ontwikkeld en uitgedragen werden door mensen als Ulrichs, Krafft-Ebing, Aletrino – homoseksualiteit was tevoren inderdaad iets anders. Er was een sociale kwestie, die zeker ook een seksuele was. Homoseksuelen heetten nog 'sodomieten', 'verkeerde liefhebbers' of 'van de verkeerde richting' en werden gedemoniseerd. Dat verklaart de angstige reactie van Kloos op de openheid van zijn jongere partner over de liefde die vriendschap heet. Diens openhartigheid mag opmerkelijk en gedurfd heten in een tijd van schandalen,

zoals rond Verlaine en Rimbaud, koning Lodewijk II van Beieren of later Oscar Wilde. De inspiratiebronnen van de Tachtigers (Balzac, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Zola, Huysmans, Wilde, George) schreven over het thema, net als Nederlandse auteurs die hun na stonden: Van Deyssel met *De kleine republiek* (1889), Frank van der Goes, die publiceerde over socialisme en homoseksualiteit (1909), en Aletrino. Kort na de Tachtigers volgden Louis Couperus en Jacob Israël de Haan.

De dichters pasten de gebruikelijk homotactieken uit die tijd toe. Een sonnet dat Perk aan Kloos had opgedragen kreeg een centrale plaats in diens *Gedichten* – na een kleine gendertransformatie van man naar vrouw; zoals bij Proust Albert Albertine werd. Tussen de twee dichters bestond een homo-erotische relatie, maar ook een homoseksuele? De passie van Perk voor Kloos was meer esthetisch dan erotisch; voor Kloos was het beide. Of het tot seks gekomen is? Het is mogelijk maar niet waarschijnlijk, want Perk was een echte vrouwenman. Gezien de panische reactie van Kloos op Verwey's openheid is het een stuk waarschijnlijker dat deze twee seks met elkaar hadden. Slijper heeft alleen gekeken of er feiten waren en die zijn kennelijk niet te vinden. Maar er is veel indirect bewijs en daarvoor had hij gedichten, brieven en ander materiaal met meer nieuwsgierigheid en speurzin moeten lezen.

Volgens Slijper is het niet belangrijk of beide heren homo of bi waren. Een vreemd idee in een wereld waar mensen daarom zelfmoord pleegden. Kloos deed een poging en stortte volledig in na de breuk met Verwey. Anderen raakten van de kaart toen ze geconfronteerd werden met deze

Portret van Willem Kloos door Willem Witsen, juni 1887. Kloos schonk de tekening aan Verwey, die de tekening voor zijn ogen verscheurde tijdens een ruzie in september 1888. Later lijmden Verwey de snippers weer aan elkaar. Foto: Charles Vergeer.¹

vraag of liepen, zoals De Haan, grote risico's met hun boeken. Seksuele voorkeur en gedrag beïnvloeden meer levens dan alleen die van de direct betrokkenen en hun omgeving. Wat hier belangrijk is: ze hebben ook consequenties voor het werk van een schrijver of dichter. Als lezer wil je weten hoe leven en werk samenhangen – waarom zou je anders een biografie lezen? Waarom een boek schrijven over liefdes van heren onder elkaar en dat wat essentieel is in de moderne liefde, het seksuele, wegwuiven met een paar flauwe zinnen? Sommigen mogen Slijpers boek meeslepend vinden; voor mij is het vooral lui en onbevredigend.

Noten

- 1 Bron: J.D.F. van Halsema, "Uit verlangen naar de eendere ander". Sleuteltekst van Albert Verwey opgedoken', *De Parelduiker* 8(2003) p. 71.